

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

Ds 2024:21

En ny lag om forskningsetiska krav på och etikprövning av forskning som avser människor Ds 2024:21

Inledning

Utredningen har haft i uppdrag att se över lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor. Främst vad gäller forskning som innefattar behandling av känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelser. Därutöver har det ingått överväganden om forskningsetiska regler i allmänhet och tillsynsansvaret för lagens tillämpningsområde särskilt vad gäller straffansvar och åtalsanmälan.

Utredningen föreslår bl.a. att en ny form av tillsynsåtgärd ska införas i form av granskningsbeslut. Dessa beslut kan riktas mot såväl forskningshuvudmän som forskare och innehålla allt från generell vägledning om hur lagstiftningen ska tolkas till kritik mot enskilda forskare. Besluten föreslås inte vara överklagbara till allmän förvaltningsdomstol.

Inledningsvis kan konstateras att Förvaltningsrätten i Uppsala är den enda representanten för de allmänna förvaltningsdomstolarna som utsetts till remissinstans. Detta trots att Förvaltningsrätten i Stockholm är exklusivt forum för de mål som kan bli föremål för prövning i förvaltningsrätt enligt lagen.

Yttrande

Förvaltningsrätten har, utifrån de utgångspunkter som domstolen har att beakta, i stort inget att erinra mot det som läggs fram i förslaget.

Utredningen har dock föreslagit att granskningsbesluten inte ska vara överklagbara. Införandet av ett nytt överklagandeförbud och dess följder bör nog övervägas med beaktande av att såväl den svenska rättsutvecklingen som internationella konventioner generellt förespråkar utökade möjligheter till domstolsprövning av myndigheters beslut.

Förvaltningsrätten instämmer i utredningens bedömning att vägledande granskningsbeslut som uttalar sig om forsknings förenlighet med lag inte bör kunna överklagas. Vad gäller beslut som innefattar kritik mot enskilda forskare eller forskningshuvudmän finns det dock skäl att reflektera över frågan om överklagbarhet. Utredningen för fram att även granskningsbeslut som innefattar kritik inte har någon faktisk påverkan på adressaten och att det inte är tillräckligt att beslutet kan få betydelse utanför tillsynsmyndighetens eget ansvarsområde, t.ex. i förhållande till andra myndigheter eller privata aktörer. Motsvarande gäller dock även för beslut om oredlighet i forskning och dessa beslut är överklagbara. För dessa beslut uppställs dessutom ett högt beviskrav och beslutsmyndigheten åläggs bevisbördan. Varje avvikelse ska bedömas var för sig och det krävs att det på ett otvetydigt sätt kan slås fast att forskaren genom sitt agerande har gjort sig skyldig till en allvarlig avvikelse från god forskningssed.

En tänkbar ordning är att de föreslagna granskningsbesluten delas upp i två kategorier. Dels rena vägledande granskningsbeslut som inte tillerkänns överklagbarhet, dels kritikbeslut där forskarna eller huvudmännen som kritiseras kan överklaga dem. Av systematiska skäl bör det i vart fall övervägas om så vitt skilda regelverk vad gäller överklagbarhet ska tillämpas mellan beslut om oredlighet i forskning och beslut om kritik enligt forskningsetiklagen som i övrigt har mycket stora likheter.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Anna Maria Åslund Nilsson efter beredning av rådmannen Johan Rick och förvaltningsrättsfiskalen Isak Härdin.

Anna Maria Åslund Nilsson